

IZHODIŠČA
NACIONALNEGA PREVERJANJA ZNANJA
V OSNOVNI ŠOLI

Pripravila:
Državna komisija za vodenje nacionalnega preverjanja znanja
Državni izpitni center

Jezikovni pregled:
mag. Bernarda Krafogel

Oblikovanje:
Jana Lavtar

Datum: maj, 2022

VSEBINA

1	UVOD.....	4
2	ZUNANJE PREVERJANJE ZNANJA V OSNOVNI ŠOLI SKOZI ČAS.....	6
3	OPREDELITEV NPZ.....	8
	Pravne podlage.....	8
	Organi in zavodi.....	8
4	CILJI IN NAMEN NPZ.....	9
5	NAČELA NPZ.....	10
6	ZNAČILNOSTI NPZ.....	12
	Ciljna skupina.....	12
	Način in trajanje preverjanja.....	12
	Termini izvedbe.....	12
	Predmeti.....	12
	Struktura preizkusov.....	12
	Taksonomske stopnje.....	12
	Tipi nalog.....	13
	Zahtevnost nalog.....	13
	Vrednotenje.....	13
	Informacije o NPZ.....	13
7	KAKOVOST GRADIVA ZA NPZ.....	14
8	STANDARDIZIRANI POSTOPKI NPZ.....	14
9	OBJAVA IN ANALIZA DOSEŽKOV NPZ.....	15
10	KLJUČNI DOKUMENTI IN APLIKACIJE TER PROGRAMI, KI JIH UPORABLJAMO PRI PRIPRAVI, IZVEDBI IN ANALIZI NPZ.....	16
11	VIRI.....	18

1 UVOD

Nacionalno preverjanje znanja ima v Sloveniji dolgo tradicijo. Začetki segajo v šolsko leto 2001/02, ko je bilo nacionalno preverjanje znanja vpeljano z namenom izboljšanja znanja učencev¹ in izboljšanja kakovosti poučevanja ter učenja. Čeprav se je sistem nacionalnega preverjanja znanja v dvajsetih letih večkrat spremenil, sta navedena temeljna cilja, zapisana tudi v *Izhodiščih nacionalnega preverjanja znanja v osnovni šoli*, sprejetih leta 2005, ostala nespremenjena.

Glede na to dejstvo, in glede na vse zakonske spremembe, ki so se na tem področju zgodile v dvajsetih letih, glede na bogate izkušnje, ki smo jih pridobili z izvajanjem nacionalnega preverjanja znanja, in izhajajoč tudi iz širših družbenih sprememb, ki se zrcalijo tudi na področju vzgoje in izobraževanja, je prišel čas za nova izhodišča nacionalnega preverjanja znanja v osnovni šoli.

Nacionalno preverjanje znanja ima formativno vlogo – služi kot povratna informacija o znanju učencev. Temeljni smisel takega preverjanja znanja je, da vsi skupaj – učenke in učenci s starši, učitelji, ravnatelji in drugi strokovni delavci šole, pa tudi na ravni celotnega sistema vzgoje in izobraževanja – preverimo, kako uspešni smo pri doseganju ciljev in standardov, določenih z učnimi načrti, in na tej podlagi ustrezno načrtujemo nadaljnje vzgojno-izobraževalno delo. Dosežki učencev se ne spremenijo v oceno, povratno informacijo pa dobijo v absolutnem številu doseženih točk in v odstotkih. Učenci na ta način dobijo tudi sporočilo, da ni pomembna le ocena, ki jo prejmejo, ampak predvsem izkazano znanje. Dosežek posameznega učenca na nacionalnem preverjanju znanja tudi njegovim staršem omogoča predvsem dodatno informacijo, na podlagi katere lahko bolje spremljajo otrokovo šolsko delo (npr. katere vsebine učnega načrta otrok obvlada slabše, katera so njegova močna področja glede na vsebino vsakoletnega preizkusa in v primerjavi s sovrstniki v državi).

Nacionalni preizkusi znanja so pomemben element v sistemu ugotavljanja in zagotavljanja kakovosti šolskega dela ter omogočajo samoevalvacijo dela posamezne šole. K večji kakovosti pouka prispevajo tudi priporočila, ki jih predmetne komisije na podlagi kvalitativne analize dosežkov učencev napišejo v *Letno poročilo o izvedbi nacionalnega preverjanja znanja*, in E-banka nalog Ric za učitelje, v kateri so naloge iz preteklih nacionalnih preizkusov. K samoevalvaciji šolskega dela prispeva tudi OrKa Ric, orodje, ki je bilo razvito za pripravo podrobnejših analiz dosežkov nacionalnega preverjanja znanja in tudi po vsebinski plati olajša delo s podatki o izkazanem znanju znotraj posamezne osnovne šole in v vsej Sloveniji. Poudariti je treba, da podatki o dosežkih učencev na nacionalnem preverjanju znanja zaradi svojega temeljnega namena ne morejo biti in niso namenjeni neposrednim primerjavam med šolami ter ocenjevanju kakovosti dela posamezne šole, posameznega ravnatelja ali posameznega učitelja. Prav tako kot na šolske ocene tudi na dosežke učencev pri nacionalnem preverjanju znanja vplivajo različni dejavniki: npr. usvojeno znanje učencev, njihove učne zmožnosti, motiviranost za učenje, delovne navade, učne strategije, spodbude s strani staršev in drugih, socialno-ekonomski status družine ipd. Če bi želeli na podlagi dosežkov učencev na nacionalnem preverjanju znanja celostno ocenjevati kakovost dela posamezne šole, bi morale biti vse šole najprej izenačene po vseh bistvenih dejavnikih, ki vplivajo na dosežke učencev, kar pa ni mogoče. Treba je izpostaviti/vedeti tudi to, da dosežek na nacionalnem preverjanju znanja pokaže le tisti del znanja učencev, ki ga je mogoče preveriti pisno. V njem torej ni upoštevano tisto znanje, ki ga je mogoče preveriti le ustno ali praktično (npr. govorne zmožnosti, izdelava izdelkov, izvajanje eksperimentov, igranje instrumenta itd.), kar učitelji preverjajo in ocenjujejo med poukom posameznega predmeta. Prav tako je nekorektno kakovost dela posamezne šole reducirati zgolj na učne dosežke učencev, saj so pri ocenjevanju kakovosti pedagoškega dela pomembni še drugi dejavniki, ki jih z nacionalnim preverjanjem znanja ni mogoče preveriti (npr. odnosi med učenci, zadovoljstvo otrok, osebni razvoj, vzgojna dimenzija itd.). Posebnost informacije, pridobljene z nacionalnim preverjanjem znanja, je primerljivost med vsemi učenci iste generacije v državi, primerljivost informacije za šole z državnim povprečjem, informacija učiteljem in šolam, v kolikšni meri so z učenci dosegli zastavljene učne cilje, in celosten pregled

¹ V Izhodiščih uporabljeni izrazi, zapisani v slovnični obliki moškega spola, so uporabljeni kot nevtralni in veljajo enakovredno za moški in ženski slovnični spol.

doseganja ciljev ter standardov za sistem. Učitelji lahko s primerjavo dosežkov učencev na nacionalnem preverjanju znanja in ocen, s katerimi so ocenili znanje učencev pri pouku, preverijo, koliko se njihove sodbe o znanju učencev skladajo z dosežki na nacionalnem preverjanju znanja.

Dosežki učencev na nacionalnem preverjanju znanja so torej predvsem podlaga za strokovno razpravo na ravni šole. Ob ustreznem vodenju razprave s strani ravnatelja in predvsem upoštevanju vseh zgoraj navedenih specifik posamezne šole pa tudi drugih podatkov, ki jih imajo na šoli (npr. dosežki učencev na različnih mednarodnih raziskavah znanja, načini preverjanja in ocenjevanja znanja, ki se uporabljajo na ravni posamezne šole), lahko vsaka šola in vsak učitelj kritično analizira svoj način dela, ga po potrebi dopolnjuje in izboljšuje ter tudi na ta način prispeva k večji kakovosti celotnega šolskega sistema.

Z nacionalnim preverjanjem znanja želimo prispevati k trajnostnim premikom do boljše kakovosti poučevanja, učenja in s tem znanja učencev, prispevati k enotnejšim merilom učiteljevega vrednotenja znanja, dobiti vpogled v to, koliko se v Sloveniji uresničujejo cilji, ki so predpisani z učnimi načrti, in prispevati k večji učinkovitosti in kakovosti celotnega osnovnošolskega izobraževanja v naši državi.

2 ZUNANJE PREVERJANJE ZNANJA V OSNOVNI ŠOLI SKOZI ČAS

V slovenskih osemletnih osnovnih šolah je bilo prvič uvedeno zunanje preverjanje znanja leta 1992, ko se je začelo **skupinsko preverjanje znanja**, z namenom razvrščanja učencev ob vpisu v srednje šole, ki so v posameznem letu omejile vpis. Skupinsko preverjanje znanja, ki je nadomestilo sprejemne izpite za vpis v srednje šole, je imelo selekcijski in s tem tudi sumativni namen. Na podlagi uspešno opravljenega preverjanja so učenci lahko dosegli svoj cilj, vpis na želeno srednjo šolo. Preverjalo se je znanje materinščine in matematike, v začetnem obdobju tudi znanje tujega jezika. Dosežki pri preverjanju niso vplivali na ocene, dosežene pri pouku, in na zaključna spričevala osnovne šole. Primerjali so se zgolj dosežki kandidatov, vpisanih na določeno srednjo šolo z omejenim vpisom (ZRSS in RIC, 2004, str. 8). Ta oblika zunanjega preverjanja v osemletni osnovni šoli je bila v slovenskem šolskem prostoru prisotna do leta 2004.

Z uvedbo devetletne osnovne šole je bilo v šolskem letu 2001/2002 vpeljana zunanje preverjanje znanja ob koncu treh vzgojno-izobraževalnih obdobj, imenovano **nacionalni preizkusi znanja**. Ti naj bi dopolnjevali notranje (učiteljevo) preverjanje in ocenjevanje znanja (Krek, 1995, str. 107).

Cilj preverjanja znanja z nacionalnimi preizkusi ob koncu prvega in drugega vzgojno-izobraževalnega obdobja oziroma ob koncu 3. in 6. razreda je bil pridobiti dodatne informacije o doseženem znanju, namenjene pa so bile učencem in staršem, učiteljem in šolam. Preverjanje je imelo formativni namen. Dosežki preverjanja niso bili uporabljeni za oblikovanje številčne ocene ali za kako drugo odločitev o znanju učenca, razen kot povratna informacija, namenjena ohranjanju kakovosti znanja oziroma izboljšanju pomanjkljivosti (Strokovnoposvetovalna skupina za pripravo nacionalnih preizkusov znanja v programu devetletne osnovne šole, 2000, str. 4). Znanje se je preverjalo iz materinščine, matematike in ob koncu drugega obdobja še iz prvega tujega jezika. Preverjanje je bilo sestavljeno iz pisnega in ustnega dela. S preizkusi znanja so se preverjali cilji ter minimalni in temeljni standardi znanja iz učnih načrtov. Učenci so prejeli obvestilo o doseženem številu točk (*Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja z nacionalnimi preizkusi znanja ob koncu obdobj, 23. člen, 2001*), dosežki preverjanja pa niso vplivali niti na šolske ocene, niti na zaključne ocene pri posameznih predmetih, niti na splošni uspeh.

Ob koncu tretjega obdobja oziroma 9. razreda je imelo zunanje preverjanje znanja z nacionalnimi preizkusi **sumativni** in selekcijski **namen**. Dosežki pri tako imenovanem zaključnem preverjanju znanja so se uporabili za oblikovanje zaključne ocene ob zaključku osnovne šole. Kot sestavni del zaključne ocene pa so dosežki vplivali tudi na vpis v srednje šole (Strokovnoposvetovalna skupina za pripravo nacionalnih preizkusov znanja v programu devetletne osnovne šole, 2000, str. 4). Znanje se je preverjalo in ocenjevalo iz materinščine, matematike in enega od obveznih predmetov 9. razreda, ki si ga je učenec izbral sam. Pred zaključnim preverjanjem znanja so imeli učenci v februarju možnost opravljanja poskusnega preverjanja znanja. Zaključno preverjanje znanja iz posameznega predmeta je bilo pisno, ustno ali praktično. (*Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja z nacionalnimi preizkusi znanja ob koncu obdobj, 25. in 26. člen, 2001*). Število doseženih točk se je pretvorilo v petstopenjsko lestvico ocen, pri predmetih, ki so se poučevali nivojsko, pa v desetstopenjsko točkovno lestvico. Tako pridobljena ocena se je združila z oceno pri predmetu, ki jo je ob koncu šolskega leta oblikoval učitelj, v povprečno oziroma zaključno oceno pri tem predmetu (*Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v 9-letni OŠ, 21. člen, 1999 in 2003*). Učenec je uspešno končal deveti razred, če je imel pozitivne ocene iz vseh predmetov in je uspešno opravil zaključno preverjanje znanja (*Zakon o osnovni šoli, 72. člen, 1996*).

Sestava preizkusov znanja, zasnova vrednotenja in točkovanja ter ocenjevalna lestvica so bile v celoti podrejene cilju in namenu preverjanja. S preizkusi so se preverjali minimalni in temeljni standardi znanja ter osnovni miselni koncepti pri najpomembnejših vsebinah in učnih ciljih posameznih predmetov (Državni izpitni center, 2002, str. 7).

V šolskem letu 2005/2006 je zaradi različnih razlogov prišlo do sprememb zakonskih in podzakonskih dokumentov, ki določajo namen, cilje in izvedbo zunanjega preverjanja znanja. Spremenile so se okoliščine izvajanja zunanjega preverjanja znanja, saj so v izvajanje devetletnega programa vstopile vse osnovne šole, kar je izrazito povečalo število učencev, ki so bili vključeni v zunanje preverjanje znanja. Organizacija in izvedba zunanjega preverjanja znanja v obdobju od 2002–2005 (postopki in izvedba po vzoru splošne mature, eksterni/zunanji in interni/notranji del preverjanja, zunanje ocenjevanje, trije izvedbeni roki ter vpliv na zaključevanje šole in vpis na naslednjo stopnjo izobraževanja) nista bili vzdržni za celoten sistem. Ugotovitve iz pretvarjanja doseženega števila točk na zunanjem preverjanju znanja v lestvice ocen pa so kazale tudi na previsoka pričakovanja glede doseženega znanja devetošolcev (RIC, 2004, str. 83–88). Omenjene pomanjkljivosti ter težnja po povečanju avtonomije šol in decentralizaciji šolskega sistema so vplivale na uvedbo zunanjega preverjanja ob koncu 6. in 9. razreda, ki ima **formativno funkcijo** in se s poimenovanjem **nacionalno preverjanje znanja** (v nadaljevanju NPZ) izvaja še danes. Namen formativnega zunanjega preverjanja je pridobiti čim več dodatnih informacij o znanju učencev, poučevanju ter delovanju šole in celotnega šolskega sistema (Bečaj, 2008, str. 1). Preverjajo se vsi standardi znanja in obvezni cilji učnih načrtov za materinščino, matematiko in tretji predmet, ki jih je mogoče preveriti pisno. Tretji predmet v 6. razredu je prvi tuji jezik, v 9. razredu pa minister za preverjanje izbere največ štiri obvezne predmete iz predmetnika 8. in 9. razreda. Z vzorčenjem se določi, na kateri šoli se bo preverjal posamezni izbrani tretji predmet. Država tako pridobi informacije za zagotavljanje kakovosti splošne izobrazbe in trajnega znanja generacij, za vzdrževanje kakovosti javnega šolskega sistema ter hkrati za načrtovanje sprememb (Krek, Metljak, 2011, str. 110).

3 OPREDELITEV NPZ

NPZ je zunanje preverjanje znanja, ki ga opravljajo vsi učenci v državi pri istem predmetu, na isti dan, pod enakimi pogoji oziroma po standardiziranih postopkih. Vsi učenci pri preverjanju istega predmeta rešujejo iste preizkuse znanja, ki so jih pripravili predmetni strokovnjaki v sodelovanju s strokovnjaki za sestavljanje preizkusov znanja. Rešene preizkuse znanja ovrednotijo zunanji ocenjevalci po enotnih merilih za vrednotenje.

Pravne podlage

NPZ se pripravlja in izvaja na podlagi *Zakona o osnovni šoli* (Uradni list RS, št. 81/06 – uradno prečiščeno besedilo, 102/07, 107/10, 87/11, 40/12 – ZUJF, 63/13 in 46/16 – ZOFVI-K) in *Pravilnika o nacionalnem preverjanju znanja v osnovni šoli* (Uradni list RS, št. 30/13 in 49/17). Druge pravne podlage, na katere je oprta priprava in izvedba preverjanja, so navedene v navodilih za izvedbo NPZ, ki so objavljena na spletni strani <https://www.ric.si/nacionalno-preverjanje-znanja/splosne-informacije/>.

Organi in zavodi

Za strokovnost, zanesljivost, učinkovitost, veljavnost in preglednost sistema preverjanja skrbi Državna komisija za vodenje NPZ. Sestavljajo jo predsednik, ki je praviloma visokošolski profesor, in člani – predstavniki pristojnega ministrstva, Zavoda RS šolstvo, Državnega izpitnega centra, predstavnika ravnateljev in učiteljev ter strokovnjak za metodologijo zunanjega preverjanja znanja.

Za pripravo gradiva, izvedbo in analizo dosežkov NPZ na državni ravni je za vsako posamezno predmetno področje odgovorna predmetna komisija, ki jo sestavljajo univerzitetni profesor, učitelji praktiki in svetovalec Zavoda RS za šolstvo.

Državno in predmetne komisije imenuje pristojno ministrstvo, delujejo pa pod okriljem Državnega izpitnega centra.

4 CILJI IN NAMEN NPZ

Temeljni cilj NPZ je ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti znanja, učenja in poučevanja. Z NPZ se preverja doseganje ciljev in standardov znanja, določenih z učnim načrtom za posamezni predmet. NPZ ima formativni namen. Sestavljeni preizkusi omogočajo pregled doseženega znanja pri izbranih učnih ciljih ter standardih in imajo lastnosti diagnostičnih preizkusov. Dosežki učencev na NPZ so dodatna informacija o znanju učencev, ki je namenjena učencem in njihovim staršem, učiteljem, šolam ter sistemu na državni ravni. Glede na te skupine uporabnikov lahko cilje NPZ zapišemo podrobneje.

Za učence (in starše):

Učenci z NPZ pridobijo dodatno informacijo o svojem doseženem znanju v nekem obdobju oziroma ob koncu osnovne šole. Tisto, kar so dosegli pod enakimi pogoji kakor njihovi vrstniki, jim omogoča kritično ovrednotenje lastnega dela. Svoje dosežke lahko primerjajo s povprečnimi dosežki učencev na isti šoli in v državi, zlasti pomembno pa je, da od učiteljev dobijo dodatno informacijo, katera so močna in šibka področja v njihovem znanju in kako načrtovati njihovo prihodnje učenje.

Za učitelje:

Z dosežki učencev na NPZ pridobijo učitelji dodatne informacije o znanju svojih učencev in njihovem doseganju ciljev ter standardov iz učnih načrtov. Ob strokovni analizi nalog in dosežkov svojih učencev lahko učitelji kritično ovrednotijo svoje poučevanje ter usklajujejo kriterije vrednotenja znanja s kriteriji drugih učiteljev.

Seznanjanje z nalogami in cilji ter standardi, ki jih naloge preverjajo, je učiteljem v pomoč pri uporabi učnih načrtov in pripravi notranjega preverjanja ter ocenjevanja znanja.

Za šole:

S strokovno analizo dosežkov učencev in primerjavo s povprečnimi dosežki v državi šole pridobijo informacije, ki jim pomagajo ovrednotiti kakovost njihovega dela. Analiza dosežkov učencev omogoča samoevalvacijo šolskega dela in je pomemben element v sistemu ugotavljanja ter zagotavljanja kakovosti dela posamezne šole. Ugotavljajo lahko razloge za odstopanja od zastavljenih ciljev in predlagajo izboljšave ter načrtujejo svoj razvoj (organizacijo in delo v strokovnih aktivih, razvoj odnosov in vzgojnih pristopov, spopolnjevanje strokovnih delavcev, izboljšanje materialnih pogojev ipd.).

Za sistem na nacionalni ravni (strokovne institucije):

Informacije o dosežkih na NPZ se uporabljajo tudi kot podlaga za sprejemanje odločitev o razvoju izobraževalnega sistema na državni ravni. NPZ sistemu zagotavlja informacije o doseganju ciljev in standardov v učnih načrtih, kar omogoča evalvacijo dosežkov učencev, po drugi strani pa tudi evalvacijo učnih načrtov in kakovosti izobraževanja na državni ravni.

5 NAČELA NPZ

Namen in pogoji preverjanja znanja morajo biti vselej jasno izraženi.

NPZ se lahko uporablja le v skladu z opredeljenimi namenom in pogoji. Jasno opredeljeni namen zagotavlja na eni strani razumljivost, verodostojnost in koristnost preverjanja, po drugi strani pa preprečuje njegovo pretirano prilagajanje trenutnim zunanjim pobudam. Z NPZ želimo pridobiti objektivne dodatne informacije o doseganju ciljev in standardov znanja, zapisanih v učnih načrtih. Podatki o dosežkih učencev omogočajo pripravo različnih analiz, s katerimi lahko ugotovljamo in zagotavljamo kakovost znanja, učenja in poučevanja. Tako uporabljeni podatki morajo biti pridobljeni pod čim bolj enakimi pogoji, ki so opredeljeni v *Zakonu o osnovni šoli, Pravilniku o nacionalnem preverjanju znanja v osnovni šoli* in *Navodilih za izvedbo NPZ*. NPZ ni namenjeno razvrščanju osnovnih šol glede na dosežke.

Preverjanje mora biti vselej v korist učencev.

Dosežki preverjanja z NPZ so namenjeni oblikovanju podlag za izboljševanje izobraževalnega procesa, učencem dajejo dodatno informacijo o njihovem znanju in imajo s tem formativno vlogo. Na podlagi dosežkov lahko učenci skupaj s starši in učitelji načrtujejo nadaljnje učenje oziroma se odločijo, kam in kako bodo vložili dodaten napor za izboljšanje znanja. Učitelji dobijo dodatno diagnostično informacijo o učnih potrebah posameznega učenca ali skupine učencev. Te jim pomagajo pri vrednotenju učinkovitosti poučevanja oziroma na podlagi teh spoznanj lahko prilagodijo svoj način poučevanja učencevim učnim potrebam.

Preverjanje znanja z NPZ mora biti veljavno, zanesljivo, objektivno, občutljivo in standardizirano.

Preizkus znanja je vsebinsko veljaven, če preverja vsebine, učne cilje oziroma standarde znanja, ki jih določa učni načrt. Predmetne komisije pri pripravi preizkusov najprej določijo vsebine, cilje in standarde učnega načrta, ki jih bodo preizkusili preverjali, ter strukturo in obseg preverjanja posameznih ciljev in standardov v preizkusu; če pri sestavljanju nalog vse to upoštevajo, bo preizkus znanja vsebinsko veljaven.

Zanesljivost preizkusa znanja se kaže v doslednosti izkazanih dosežkov tudi ob morebitnih nekoliko spremenjenih okoliščinah preverjanja. Če bi se, na primer, preverjanje znanja istih učencev čez čas ponovno izvedlo z istim preizkusom znanja in bi dobili enake ali podobne dosežke, je preizkus znanja zanesljiv (seveda pod pogojem, da se v vmesnem času znanje učencev ni spremenilo). Če bi se v prvotnem preizkusu nekatere naloge nadomestile z nekoliko drugačnimi, ki bi preverjale isto znanje na enaki ravni težavnosti pri istih učencih, bi z zanesljivim preizkusom dobili podobne dosežke. Za zanesljivost se skrbi z natančno izdelanimi postopki priprave preizkusov in kriteriji vrednotenja odgovorov ter tudi s povečanjem števila nalog različne težavnosti. Visoka zanesljivost preizkusov omogoča verodostojno interpretacijo dosežkov, ki morajo biti pridobljeni po standardiziranih postopkih.

Objektivnost se praviloma navezuje na objektivnost vrednotenja preizkusov, ki je najbolj odvisna od tipov nalog. Naloge izbirnega tipa imajo praviloma višjo objektivnost od nalog, pri katerih učenec sam oblikuje odgovor in se vrednoti z dodatno strokovno presojo. Ta se med ocenjevalci lahko razlikuje. Kljub temu se v preizkuse znanja ne vključuje predvsem izbirnega tipa nalog, saj bi bila s tem zelo okrnjena veljavnost preizkusov.

S preverjanjem znanja želimo zaznati razlike v znanju učencev, zato morajo biti preizkusi občutljivi. Vsebovati morajo naloge, s katerimi lahko merimo raznoliko znanje. Ustrezno občutljivi so tisti preizkusi, ki vsebujejo različno težke naloge.

Priprava in izvedba NPZ potekata po vnaprej natančno določenih standardiziranih postopkih, v skladu z zakonskimi in podzakonskimi akti ter navodili za izvedbo, ki jih vsako leto sprejme Državna komisija za vodenje NPZ.

Preverjanje znanja z NPZ mora biti nepristransko do vseh učencev.

Preizkusi znanja so pripravljani tako, da ne dajejo prednosti nekaterim skupinam učencev oziroma da drugih ne zapostavljajo. Vsi učenci morajo imeti enake možnosti pri reševanju nalog. Te naj preverjajo znanje, ki je vsem enako dostopno (npr. preverjajo se samo cilji in standardi obveznega dela učnega načrta pri posameznem predmetu). Kljub temu da sestavljavci sledijo opisanemu načelu, so nekatere naloge lahko nekoliko pristranske, na primer zaradi razlik med šolami v poučevanju ali razlik med učenci v drug(ačn)ih okoliščinah. Te razlike rešuje nabor različnih nalog v preizkusih, s čimer se poskuša izenačiti prednost ene ali druge skupine učencev (npr. dečki/deklice).

Uveljavljanje nepristranskosti pomeni spoštovanje osebnostne integritete učencev in razlik med njimi. Nepristranskost zahteva tudi prilagojene okoliščine izvajanja NPZ za otroke s posebnimi potrebami. Prilagoditev okoliščin izvedbe preverjanja jim zagotavlja enake možnosti pri izkazovanju znanja.

NPZ mora učencem omogočati izkaz različnih vrst in ravni znanja.

Pri pripravi preverjanja se upošteva raznolikost učnih ciljev oziroma standardov znanja in stopnja izobraževanja. V preizkuse znanja se vključujejo naloge, s katerimi se preverjajo različne vrste in ravni znanja oziroma spretnosti, ki jih lahko preverjamo pisno.

Učitelje je treba čim bolj vključiti v proces NPZ.

Vključenost učiteljev v pripravo nalog, izvedbo NPZ, izdelavo navodil za vrednotenje, v vrednotenje preizkusov znanja in analizo dosežkov učencev povečuje njihov vpliv na NPZ, hkrati pa zagotavlja povezanost značilnosti preverjanja znanja pri pouku z značilnostmi pri NPZ.

Preverjanje znanja z NPZ mora dati uporabne informacije.

Preverjanje samo po sebi ne prinese kakovostnejšega znanja učencev, zelo pomembna pa je vključitev informacije o dosežkih učencev v proces izboljševanja sistema učenja in poučevanja ter posledično zagotavljanja kakovosti izobraževanja. Zato mora biti vse načrtovano tako, da so informacije o dosežkih učencev jasne in sporočene v uporabni obliki glede na to, komu so namenjene (učencem in njihovim staršem, učiteljem, šolam in upravljalcem sistema).

Učiteljem so na voljo različne analize dosežkov, kar jim omogoča interpretacije, ki so jim v pomoč pri izboljšanju poučevanja in učenja. Za verodostojne interpretacije dosežkov se izvajajo tudi izobraževanja strokovnih delavcev, ki pripomorejo k dvigu kakovosti njihovega poučevanja.

Dosežke NPZ je dovoljeno uporabiti samo za namene, za katere jih je mogoče veljavno uporabiti.

NPZ podaja objektivne dodatne informacije, s katerimi lahko šole in strokovni delavci spremljajo kakovost učenja in poučevanja, si postavljajo nove cilje in izdelujejo razvojne načrte. Potrebna je nenehna skrb, da se dosežki NPZ ne uporabijo za namene, za katere jih ni mogoče veljavno uporabiti. Podatki in analize o dosežkih se ne smejo uporabiti za razvrščanje šol, saj bi bilo to v nasprotju z drugim načelom preverjanja znanja z NPZ, ki pravi, da mora biti preverjanje vselej v korist učencev. Kadar se podatki uporabijo za raziskovalne, analitične in izobraževalne namene in se ovrednoteni preizkusi znanja uporabijo za učne namene, identitete učencev in šol ne smejo biti razpoznavne.

Potrebna je nenehna evalvacija NPZ.

Potrebna je redna evalvacija NPZ, s katero se preverjajo doseženi cilji in namen preverjanja. V evalvaciji, ki poteka na različne načine (ankete za ravnatelje, za učitelje ocenjevalce, za pomočnike glavnih ocenjevalcev), se ugotavljajo tudi vplivi NPZ na kakovost učenja in poučevanja. Hkrati se nenehno spremljajo novosti na področju zunanjega preverjanja znanja doma in v tujini, ki se nato uvajajo na področju NPZ.

Poleg želenih učinkov na izboljševanje pouka se lahko z evalvacijo ugotavljajo tudi morebitni neželeni učinki (naravnavanje poučevanja na preverjanje, zožitev/ poučevanih vsebin, izbira načina preverjanja ipd.), ki se jih skuša z različnimi posodobitvami gradiva in postopkov izničiti.

6 ZNAČILNOSTI NPZ

Ciljna skupina

NPZ obvezno opravljajo vsi učenci ob koncu 6. in 9. razreda osnovne šole. Učenci 6. in 9. razreda osnovnih šol s prilagojenim izobraževalnim programom z nižjim izobrazbenim standardom NPZ opravljajo prostovoljno.

Način in trajanje preverjanja

Čas reševanja preizkusov pri posameznem predmetu ob koncu 6. in 9. razreda je 60 minut brez odmora. Znanje se preverja pisno.

Termini izvedbe

NPZ ob koncu 6. in 9. razreda se izvaja v enem roku. Termini izvedbe so podrobno navedeni v *Koledarju NPZ*.

Predmeti

V 6. razredu se preverjanje izvaja iz slovenščine ali madžarščine ali italijanščine, matematike in prvega tujega jezika (angleščine ali nemščine), v 9. pa iz slovenščine ali madžarščine ali italijanščine, matematike in tretjega predmeta, ki ga določi minister tako, da v septembru izmed obveznih predmetov 8. in 9. razreda izbere največ štiri. Državni izpitni center z vzorčenjem določi, iz katerega tretjega predmeta se bo preverjalo znanje na posamezni šoli.

Struktura preizkusov

Struktura preizkusov znanja je opredeljena v dokumentu, v katerem predmetne komisije za posamezni predmet zapišejo, kako bo sestavljen preizkus znanja, katere vsebine, cilje in standarde znanja učnega načrta bo preverjal, v kakšnem razmerju bodo deleži taksonomskih stopenj, s katerimi tipi nalog se bo preverjalo znanje ter kateri so dovoljeni pripomočki pri opravljanju preizkusa. Vključena je tudi informacija, katere vsebine se ne bodo preverjale na NPZ v določenem šolskem letu. Struktura preizkusa pri predmetu je praviloma iz leta v leto enaka.

Taksonomske stopnje

Pri večini predmetov sestavljavci za opredelitev kognitivnih miselnih procesov, ki so potrebni za uspešno reševanje posamezne naloge, uporabljajo poenostavljeno in posodobljeno **Bloomovo taksonomijo** ciljev znanja (2001).

Prvotna šeststopenjska lestvica je skrčena na tri stopnje:

- pomnjenje,
- razumevanje in uporaba ter
- analiza, vrednotenje in ustvarjanje.

Približno enak delež točk preverja znanje na vseh treh taksonomskih stopnjah.

Gagnejevo taksonomijo (1985) miselnih procesov uporabljajo pri sestavljanju preizkusov znanja matematiki. Opredeljuje te stopnje:

- osnovno in konceptualno znanje,
- proceduralno znanje (rutinsko in kompleksno) ter
- problemsko znanje.

Poudarek pri preverjanju znanja je na rutinskem in kompleksnem proceduralnem znanju.

Pri tujih jezikih sestavljavci nalog upoštevajo tudi *Skupni evropski jezikovni okvir (SEJO)*, ki služi kot referenčni okvir, s katerim se določijo različne ravni zahtevanega znanja. *SEJO* jezikovno znanje opredeljuje na šestih glavnih ravneh (in nekaj vmesnih), od teh se na NPZ preverja znanje na treh:

A1: vstopna raven,

A2: vmesna raven,

B1: raven sporazumevalnega praga.

Cilji in standardi znanja iz učnih načrtov se lahko preverjajo z nalogami na različnih taksonomskih stopnjah. Naloge iste taksonomske stopnje pa so lahko v razponu od lahkih do zelo težkih.

Tipi nalog

Pri NPZ se uporabljajo različni zaprti, polodprti in odprti tipi nalog. Število nalog, vključenih v preizkus znanja, je pri posameznih predmetih različno. Izbor tipov nalog je odvisen od učnih ciljev oziroma standardov, ki jih želimo preveriti. Z zaprtimi tipi je znanje mogoče preverjati bolj objektivno, vendar se z njimi teže preverja znanje na višjih taksonomskih stopnjah. To omogočajo polodprti in odprti tipi nalog, pri katerih učenci tvorijo samostojne daljše in kompleksne odgovore ter izkazujejo poglobljeno znanje in spretnosti pisnega izražanja. Pri izbiri tipov nalog se upoštevajo tudi splošni in operativni cilji ter didaktična priporočila predmeta.

Zahtevnost nalog

Z raznolikostjo nalog se doseže primerna občutljivost preizkusov. Vključene so manj zahtevne, srednje zahtevne in zelo zahtevne naloge, s katerimi se preverja doseganje učnih ciljev in standardov znanja iz učnih načrtov na različnih taksonomskih stopnjah. Naloge so izbrane tako, da učenci lahko izkažejo raznovrstno znanje. Pričakovani povprečni dosežki na državni ravni so pri posameznih predmetih okoli 50 % točk.

Vrednotenje

Rešene preizkuse znanja elektronsko vrednotijo učitelji – zunanji ocenjevalci, vendar nikoli preizkusov učencev šole, kjer poučujejo. Vključenost čim večjega števila učiteljev v postopke vrednotenja omogoča seznanjanje z nalogami in njihovimi lastnostmi, načinom in kriteriji vrednotenja ter ugotovitvami o dosežkih. Tako se zagotavlja uresničevanje ciljev in načel NPZ, povezanih s prenosom in vplivom NPZ na načrtovanje učenja in poučevanja v prihodnje.

Informacije o NPZ

Splošna in strokovna javnost je podrobno seznanjena z vsemi informacijami o pripravi, izvedbi in ugotovitvah preverjanja v posameznem šolskem letu prek spletnih strani Državnega izpitnega centra (splošna spletna stran Rica, eRic (za ravnatelje) in eRic za učitelje).

7 KAKOVOST GRADIVA ZA NPZ

Gradivo za NPZ pripravljajo predmetne komisije v sodelovanju z Državnim izpitnim centrom. Od kakovosti preizkusov je odvisno, ali bodo cilji, zastavljeni v teh izhodiščih, doseženi. Gradivo za NPZ sestavljajo: preizkus znanja s prilogami, navodila za vrednotenje, specifikacijska tabela, zvočni posnetek pri predmetih s slušnim preverjanjem in seznam v preizkusu uporabljenih virov. Do pisanja NPZ ima gradivo oznako tajno.

Predmetne komisije najprej pripravijo dokument *Struktura in opis preizkusa znanja*, nato pripravljajo posamezne naloge, ki jih povežejo v preizkus znanja. Za vsako nalogo oziroma vprašanje v specifikacijsko tabelo zapišejo lastnosti naloge (npr. vsebine/cilje/zmožnosti in standarde znanja, tip naloge, taksonomsko stopnjo ipd.). Pripravljene preizkuse znanja pregledajo zunanji pregledovalci gradiv (univerzitetni profesorji in učitelji praktiki, ki niso člani predmetne komisije). V primeru njihovih strokovnih pripomb se naloge popravijo. Komisije pripravijo več kompletov preizkusov znanja, žreb pa določi, kateri se bo uporabil za preverjanje znanja v tekočem šolskem letu. Gradivo za preverjanje se lahko prilagodi za učence s posebnimi potrebami in prevede v italijanščino oz. madžarščino za učence šol na narodnostno mešanih območjih.

Strukture in opisi preizkusov znanja so objavljeni pred izvedbo preverjanja, celotno gradivo pa po končanem preverjanju na splošni spletni strani Rica, eRicu (za ravnatelje) in v e-banki nalog Rica.

8 STANDARDIZIRANI POSTOPKI NPZ

NPZ poteka po standardiziranih postopkih. V ta namen Državni izpitni center za šole pripravi, Državna komisija za vodenje nacionalnega preverjanja znanja pa sprejme *Navodila za izvedbo NPZ v osnovni šoli*. Po pisanju predmetne komisije izvedejo moderacijo in standardizacijo. Vrednotenje preizkusov znanja poteka v programu za e-vrednotenje. Učitelji ocenjevalci morajo pri tem upoštevati enotna navodila za vrednotenje.

9 OBJAVA IN ANALIZA DOSEŽKOV NPZ

Po končanem preverjanju Državni izpitni center pripravi podatke o dosežkih učencev na ravneh države, šole in posameznika. Dosežki so objavljeni na spletni strani eRic (za ravnatelje) in v *Orodju za ugotavljanje kakovosti izkazanega znanja* (za šole).

Učenec prejme *Obvestilo o dosežkih pri nacionalnem preverjanju znanja*, ki je priloga spričevala ob koncu 6. in 9. razreda. Dosežki so izraženi v absolutnih in odstotnih točkah. Dosežke ni mogoče pretvarjati v ocene. Posameznik prejme tudi *Dodatno informacijo o dosežku pri NPZ* v primerjavi z vrstniki na šoli in v primerjavi z državnim povprečjem.

V *Letnem poročilu o izvedbi NPZ* so objavljene statistične in vsebinske analize dosežkov učencev na državni ravni, ki jih pripravijo posamezne predmetne komisije. Poleg ugotovitev o dosežkih komisije zapišejo tudi priporočila za strokovne delavce glede izvedbe in načrtovanja učnega procesa v prihodnje ter jih usmerjajo pri nadaljnjem strokovnem in profesionalnem usposabljanju.

Za analize dosežkov učencev šole, razreda ali učne skupine so v skladu s *Pravilnikom o nacionalnem preverjanju znanja v osnovni šoli* zadolženi strokovni delavci šol. Statistične in vsebinske analize lahko pripravijo s pomočjo *Orodja za ugotavljanje kakovosti izkazanega znanja* (OrKa Ric). Namen analiz je ugotavljanje učinkov učenja in poučevanja z namenom ohranjanja ter izboljšanja kakovosti dela in znanja. Pri tem pa moramo tudi razumeti, da na dosežke vplivajo številni dejavniki. Dosežki NPZ so dodatna informacija o znanju učencev, analize dosežkov pa del samoevalvacije učiteljev in šole oziroma sistema ugotavljanja in zagotavljanja kakovosti.

10 KLJUČNI DOKUMENTI IN APLIKACIJE TER PROGRAMI, KI JIH UPORABLJAMO PRI PRIPRAVI, IZVEDBI IN ANALIZI NPZ

Učenci, starši in strokovni delavci šol se lahko podrobneje seznanijo z vsebinami, opisanimi v predhodnih poglavjih, na spletnih straneh Rica, eRica (za ravnatelje) in eRica za učitelje ter na spletni strani Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport. V nadaljevanju navajamo spletne naslove in dokumente, prek katerih so dostopna elektronska gradiva o NPZ, ter spletne programe in aplikacije, ki so namenjeni izvedbi preverjanja in evalvaciji dosežkov.

SPLETNE STRANI

Spletna stran Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport:

- <https://www.gov.si/teme/nacionalno-preverjanje-znanja>

Splošna spletna stran Državnega izpitnega centra:

- <https://www.ric.si>

Posebne spletne strani Državnega izpitnega centra:

- eRic za ravnatelje: <https://eric.ric.si>
- eRic za učitelje: <https://ucitelji.ric.si>

DOKUMENTI NA SPLETNIH STRANEH

Ključni pravni akti: <https://www.ric.si/nacionalno-preverjanje-znanja/splosne-informacije>

- *Zakon o osnovni šoli* (Uradni list RS, št. 81/06 – UPB in 102/07, 107/10, 87/11, 40/12 – ZUJF in 63/13 in 46/16 – ZOFI-K)
- *Pravilnik o nacionalnem preverjanju znanja v osnovni šoli* (Uradni list RS, št. 30/13, 49/17)

Informacije o NPZ: <https://www.ric.si/nacionalno-preverjanje-znanja/splosne-informacije>

- *Informacije za učence in starše*
- *Izhodišča NPZ v osnovni šoli*
- *Navodila za izvedbo NPZ v osnovni šoli*
- *Terminološki slovarček NPZ*
- *Izbiranje tretjih predmetov na nacionalnem preverjanju znanja*

Informacije po posameznih predmetih: <https://www.ric.si/nacionalno-preverjanje-znanja/predmeti-npz/>

- *Struktura in opis preizkusa znanja*
- odpisani preizkusi znanja

Koledar NPZ: <https://www.ric.si/nacionalno-preverjanje-znanja/koledar-npz>

Poročila, analize, raziskave: <https://www.ric.si/nacionalno-preverjanje-znanja/porocila--analize--raziskave/>

- Letna poročila
- Opisi dosežkov
- Osnovni statistični podatki
- Analize anketnih vprašalnikov

Dosežki posameznikov: <https://npz.ric.si>

- dosežki v absolutnih in odstotnih točkah
- rešeni preizkusi znanja
- *Dodatna informacija o dosežkih pri NPZ*

PROGRAMI IN APLIKACIJE

Program za elektronsko vrednotenje *RM Assessor3*: <https://ev.ric.si>

E-banka nalog: <https://bankanalog.ric.si>

Orodje za ugotavljanje kakovosti izkazanega znanja (OrKa Ric): <https://www.ric.si/nacionalno-preverjanje-znanja/orka/>

Program za prijavo učencev s posebnimi potrebami: *PrijaveKPP*

11 VIRI

- Bečaj, Janez. 2007. *Cilji nacionalnega preverjanja znanja*. Srečanje predmetnih učiteljic in učiteljev osnovnih šol v Koloseju. Ljubljana: Državni izpitni center.
- Bečaj, Janez. 2008. *Gradivo za pomoč pri analizi dosežkov nacionalnega preverjanja znanja*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Cotič, M, Žakelj, A. 2004. *Gagnejeva taksonomija pri preverjanju in ocenjevanju matematičnega znanja*. Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije.
- Devetletna osnovna šola: nacionalni preizkusi znanja: informacije za učence in starše*. 2002. Ljubljana: Državni izpitni center.
- Ferbežar, I., et al. 2004. *Priročnik za avtorje testnih gradiv*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik; Krakow: TAIWPN Universitas, cop. 2004.
- Izhodišča za pripravo nacionalnih preizkusov znanja v devetletni osnovni šoli*. 2000. Strokovnoposvetovalna skupina za pripravo nacionalnih preizkusov znanja v programu devetletne osnovne šole. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Krek, J. 1995. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Krek, J., Metljak, M. 2011. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. [internet]. [citirano 13. 1. 2022]. Dostopno na naslovu: <https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2017/09/Bela-knjiga-o-vzgoji-in-izobra%C5%BEevanju-v-RS-2011.pdf>.
- Nacionalno preverjanje znanja učencev v Evropi: namen, organiziranje in uporaba rezultatov*. 2010. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. [internet]. [citirano 13. 1. 2022]. Dostopno na naslovu: https://www.eurydice.si/publikacije/Nacionalno-preverjanje-znanja-u%C4%8dencev-v-Evropi%20_namen,-organiziranje-in-uporaba-rezultatov-Sl.pdf?t=1569928763.
- Napotki za pripravo preizkusov znanja*. 2005. Državna komisija za vodenje nacionalnega preverjanja znanja v osnovni šoli. Ljubljana: Državni izpitni center.
- Pravilnik o nacionalnem preverjanju znanja v osnovni šoli*. Uradni list RS, št. 30/13 in 49/17. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.
- Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli*. Uradni list RS, št. 61/99 in 64/2003. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja z nacionalnimi preizkusi znanja ob koncu obdobja*. Uradni list RS, št. 19/01, 74/01, 26/03, 75/04 in 67/05. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Skupinsko preverjanje znanja učencev 8. razreda osemletne osnovne šole*. Navodila za izvedbo poskusnega in zaključnega skupinskega preverjanja znanja učencev 8. razreda osemletne osnovne šole. 2004. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in Državni izpitni center.
- Temeljna izhodišča nacionalnega preverjanja znanja*. 2005. Državna komisija za vodenje nacionalnega preverjanja znanja. Ljubljana: Državni izpitni center.
- Vodnik po nacionalnih preizkusih znanja ob koncu prvega, drugega in tretjega obdobja devetletne osnovne šole*. 2001. Državni izpitni center. Ljubljana: Državni izpitni center.
- Zakon o osnovni šoli*. Uradni list RS, št. 81/06 – uradno prečiščeno besedilo, 102/07, 107/10, 87/11, 40/12 – ZUJF, 63/13 in 46/16 – ZOFVI-K. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.